

УДК 339.92

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ УКРАЇНИ ТА ЄС У ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Іксарова Н.О., к.е.н.

Київський національний торговельно-економічний університет

У статті досліджено тенденції розвитку інвестиційних відносин України та країн ЄС на посткризовому етапі. Досліджено структуру європейських інвестиційних потоків за територіальною та секторальною ознакою, виявлено основні бар'єри на шляху активізації інвестиційної взаємодії України та ЄС, детерміновано основні загрози посилення залежності України від європейських інвестицій. Визначено напрями посилення інвестиційних зв'язків України з країнами ЄС та запропоновано комплекс заходів щодо підвищення рівня інвестиційної привабливості України.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційний клімат, національні інтереси, посткризове відновлення

This paper investigates trends in the development of investment relations between Ukraine and the EU in the post-crisis phase. The structure of European investment flows on a territorial and sectoral basis has been analyzed, the main barriers to stimulating investment cooperation between Ukraine and the EU have been identified, the main barriers to development of investment cooperation between Ukraine and the EU have been determined, the main threats of strengthening Ukraine's dependence on European investments have been analyzed. The ways of strengthening investment links between Ukraine and the EU as well as set of measures to improve the investment attractiveness of Ukraine have been proposed.

Keywords: investment, investment climate, the national interest, the post-crisis recovery

Актуальність проблеми. Економіка України сьогодні значною мірою залежить від прямих іноземних інвестицій. Необхідність розвитку реального сектору, а також сфери послуг як інфраструктурного компонента національного господарства, вимагає значних зовнішніх впливань, спрямованих підтримку та розвиток усіх галузей вітчизняної економіки. Іноземне інвестування в економіку України дозволяє вітчизняним підприємствам отримати не лише необхідні для розвитку грошові кошти, але й сучасні технології ведення бізнесу, виробничі інновації,

управлінський досвід. Зазначене підтверджує виключну роль іноземного інвестування для розвитку вітчизняної економіки та дозволяє говорити про європейське інвестування як пріоритетний напрям підвищення якості бізнесу в Україні.

Протягом останніх років обсяги фінансових ресурсів, що спрямовувалися у вітчизняну економіку інвесторами з ЄС, щорічно зростали, втім світова економічна криза істотно загальмувала розвиток інвестиційних зв'язків України з країнами ЄС. З огляду на це, актуальним є дослідження проблем відновлення інтенсивної інвестиційної взаємодії України та ЄС у контексті реалізації національних інтересів сторін на посткризовому етапі.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблеми розвитку інвестиційних зв'язків України з країнами ЄС постійно знаходяться у центрі уваги вітчизняних дослідників. Проблеми та перспективи, переваги та загрози посилення інвестиційної взаємодії України та ЄС є об'єктом дослідження у роботах таких вчених-економістів як Б.М. Данилишин, М.Х. Корецький, О.І. Дацій, В.Р. Жуков, Т.М. Мельник, М.І. Крупка, О.М. Невелєв, О.І. Амоша, С.М. Василенко, В. Василенк, С.Г. Галуза, К.Д. Гурова тощо. Втім основні бар'єри щодо формування ефективної взаємодії України та ЄС на посткризовому етапі у роботах зазначених вчених досліджені недостатньо, що і обумовило вибір теми дослідження.

Метою роботи є дослідження нинішнього стану та тенденцій розвитку інвестиційних зв'язків України та ЄС, а також визначення, на основі здійсненого аналізу, перспективних напрямів взаємовигідної співпраці між країнами на посткризовому етапі.

Викладення основного матеріалу дослідження. Основним інвестором України протягом останніх років залишається Європейський Союз, що є безперечно позитивним явищем, оскільки разом з фінансовими ресурсами до України приходять сучасні технології та світовий досвід ведення бізнесу, що не може не вплинути на вітчизняні підприємства позитивно. Залучення європейських інвестицій має для України і виключне значення і з точки зору її зовнішньополітичних пріоритетів, оскільки зближення є Європейським Союзом передбачає глибоке взаємопроникнення української та європейських економік та подальшу інтернаціоналізацію їх економічних зв'язків. Так, станом на 1 жовтня

2013 року частка Країн ЄС сягнула 77,4% прямих іноземних інвестицій в Україну. На решту країн світу припадає трохи менше 30% загального обсягу капіталу, при чому на країни СНД припадало 7,7%, на решту країн світу — 14,9% [1]. Переважання в економіці України європейського капіталу обумовлене, на нашу думку, просторовою близькістю України до країн Європейського Союзу, наявністю спільного кордону, що дозволяє істотно посилити контроль за ходом реалізації інвестиційного процесу та, відповідно, знизити ризики. На рівень інвестиційної привабливості України для європейських інвесторів впливає також той факт, що вітчизняний ринок є одним з найбільших у Східній Європі, до того ж рівень конкурентності даного ринку є значно нижчим за європейський. До того ж Україна має достатньо високий науково-освітній потенціал та кваліфіковану робочу силу, що при цьому є дешевшою за європейську.

Вигідним є також географічне розташування України та її достатньо розвинута транспортна інфраструктура, що забезпечує можливості координації потоків між материнською компанією — вітчизняними підприємствами-реципієнтами інвестицій та споживачами продукції, виготовленої в Україні.

У цілому, станом на 1 жовтня 2013 року обсяг прямих європейських інвестицій в економіку України склав 43801,3 млн. дол. США, при цьому темпи іноземного інвестування істотно скоротилися у посткризовий період, хоча в 2010-2012 роках спостерігалось незначне зростання обсягів вхідних фінансових потоків. Це пов'язано, у першу чергу з тим, що країни-інвестори, що самі істотно постраждали від наслідків світової фінансової кризи, перебувають нині на стадій відновлення та спрямовують кошти у розвиток власної економіки і лише починають нарощувати темпи іноземного інвестування. Втім, дані Державного комітету статистики щодо обсягів інвестицій 2011 року в економіку України дають підстави сподіватися на те, що відновлення інвестиційної активності з боку країн Європи відбулося.

Оцінюючи географічну структуру інвестиційних потоків з Європейського Союзу до України, необхідно зауважити, що вона залишається достатньо стабільною. Основним інвестором України є Кіпр, провідні позиції серед інвесторів посідають також Німеччина, Франція, Велика Британія, Австрія. Щодо вихідних інвестицій з України

до країн Європейського Союзу, то станом на 01.10.2013 їх обсяг склав 6568,4 млн. грн., що складає 18,47% обсягу інвестицій з ЄС до України. При цьому провідні позиції у структурі прямих іноземних інвестицій з України посідає Кіпр, на який припадає 99% усіх вивезених з України коштів.

Загалом, висока частка Кіпру у структурі прямих іноземних інвестицій як з України, так і в Україну свідчить про високий ступінь офшоризації вітчизняної економіки. На думку експортів, кошти, що приходять в українську економіку з Кіпру, є нічим іншим ніж українськими коштами, що були вивезені на Кіпр з метою їх легалізації та повернення в України у якості інвестицій.

Необхідно зауважити, що на сьогодні основними регіонами України, у які спрямовуються прямі іноземні інвестиції є м. Київ, Дніпропетровська, Донецька, Львівська, Одеська та Київська області. Це пов'язано, на нашу думку, з тим, що саме ці регіони мають найкращу інфраструктуру і є, відповідно, найбільш інвестиційно привабливими. Тенденція з вихідними інвестиційними потоками є дещо іншою: так, 86% усіх інвестицій з України походять з Донецької області, 8,9% - з м. Києва. Зазначене, на наш погляд, може означати, що інвестиційні канали служать сьогодні також інструментом перерозподілу коштів між регіонами України [1].

Розглядаючи галузеву структуру інвестицій в економіку України з країн ЄС необхідно зауважити, що вона, у першу чергу, пояснюється різним ступенем розвитку інвесторів в Україну, їх неоднаковою спеціалізацією і, відповідно, різними економічними інтересами на території України. У цілому, 30,9% прямих іноземних інвестицій в Україну спрямовується у промисловість, зокрема у металургію — 12,3%, у харчову — 4,2%, добувну — 3%, 33,1% спрямовується у фінансову діяльність, 10,5% - у торгівлю, 11,6% - у сферу нефінансових послуг. Щодо вихідних потоків інвестицій з України, то 85,3% спрямовується у сферу послуг, що знов таки є ознакою тінізації інвестиційних потоків з України.

Для оцінки галузевих орієнтирів прямих іноземних інвестицій з Європи, доцільно оцінити галузеву структуру фінансових потоків з кожної з основних країн-інвесторів. Так, розглядаючи галузеву структуру інвестицій з Кіпру, необхідно зазначити, що 26% з них припадає на промисловість, 21,7% - на фінансову сферу, 17,8% - на сферу ділових

послуг, трохи більше 10% у торгівлю та будівництво.

При оцінці фінансових потоків з Кіпру не можна не акцентувати увагу на тому, що більшість інвестицій з даної країни походить від компаній, що не мають світового імені та, за даними вітчизняної бізнес-періодики, належать представникам українського бізнесу. До таких, зокрема належать, Groumon Development, Arpanet Holdings, Kenways Trading Limited, Parsel Investments, Yankline Investments, Yorania Investments (іноземні інвестори KDD Group), Brosmant Holdings Limited, Apormin Limited і Enbridge Trading Limited (іноземні інвестори ЗАТ «Галичина» тощо), Triantal Investments Ltd (власник 25% капіталу Приватбанку)[8].

Наступним інвестором в економіку України є німецькі підприємства. Лівова частка коштів, інвестованих в економіку України Німеччиною була спрямована у металургію (71%), 18% - у фінансову сферу, 3% - у сферу торгівлі. Основними компаніями, що інвестували кошти в Українську економіку, є концерн Siemens, Thyssenkrupp AG, Bayer AG, Metro AG, Linde AG. Серед провідних фінансових компаній в українську економіку інвестували кошти страхова компанія Allianz Se та Commerzbank AG, Deutsch Bank. При цьому необхідно зауважити, що зазначені корпорації, які входять, за даними ООН, до найбільших транснаціональних корпорацій світу, здійснювали в Україні як інвестування з нуля (Greenfield investments), так і шляхом купівлі активів вітчизняних підприємства (Brownfield investments).

Наступним за значенням європейським інвестором є Королівство Нідерланди. Як і решта європейських країн основні кошти з даної країни були спрямовані у промисловість України, зокрема металургію та харчову промисловість, будівництво, торгівлю та фінансову сферу. До основних інвесторів в Українську економіку належать зокрема Mittal Steel Co NV, VS Energy International NV, ING Group. До Нідерландських спеціалісти ООН відносять також транснаціональну корпорацію Anheuser-Busch Inbev SA.

Серед галузевих пріоритетів інвестиційної діяльності австрійських підприємств перше місце посідає фінансова діяльність, на яку припадає близько 72% усіх інвестицій, а також сфера електроенергетики та торгівлі. Основним австрійським інвестором в Українську економіку є Reiffeisen International. У сфері нерухомості функціонують також такі

транснаціональні корпорації як GLD Invest Group та Asamer.

Таким чином, підсумовуючи викладене вище, можна стверджувати що на сьогодні європейські інвестиції присутні у більшості вітчизняних галузей. З огляду на те, що більшість інвестиційних проєктів реалізувалися в Україні не з нуля, а через механізми злиття та поглинання зарубіжними компаніями вітчизняних підприємств, у яких були відповідні виробничі потужності для подальшого розвитку, галузева направленість європейських інвестицій в економіку України визначалася існуючою структурою вітчизняної економіки. Занепокоєння викликає також факт значної інвестиційної залежності фінансової сфери України. З огляду на кризові явища в економіці країн Європи, значна залежність банківської системи України від Франції, Швеції та Великої Британії виникає занепокоєння. На нашу думку, слабкість вітчизняної економіки обумовлює необхідність допуску на вітчизняний ринок зарубіжних фінансових установ, що забезпечать стабільне функціонування економіки. У цілому ж основним завданням інвестиційної політики України у сфері фінансів має стати пошук балансу між допустимим обсягом зарубіжного та вітчизняного капіталу [5].

Оцінюючи галузеву структуру інвестицій з ЄС в Україну неможливо не звернути увагу на високий рівень привабливості сфери послуг для зарубіжних інвесторів. З одного боку, така ситуація може пояснюватися відсутністю конкуренції у даній галузі, а отже можливістю отримання доволі високих прибутків у випадку застосування піонерської стратегії. З іншого боку, сфера ділових послуг може використовуватися підприємствами для відмивання коштів, що демонструє притік інвестицій з Кіпру саме у даний сектор.

Проблемою на сьогодні можна вважати те, що обсяг інвестицій з нуля в Українську економіку є незначним. У цілому, проєкти даного типу здійснюються у тих сферах, що не вимагають значного стартового капіталу, зокрема у сфері послуг. Щодо інвестицій у існуючі підприємства, то основними інвесторами тут виступали найбільші світові ТНК. Так, близько 70% зарубіжних інвесторів віднесено ООН до сотні найбільших транснаціональних корпорацій світу. З огляду на те, що сфері їх діяльності є різними, зазначене ще раз підтверджує, що вітчизняна економіка повною мірою охоплена інвестиційними потоками

з країн Європейського Союзу (табл. 1)

Таблиця 1. Провідні європейські ТНК, що інвестували кошти в українську економіку протягом 2007 — 2012 рр.

Ранг ТНК у світі	Назва	Материнська економіка	Сфера діяльності	Активи, млн. дол. США	Кількість працівників
1	2	3	4	5	6
2	Royal Dutch Shell plc	Нідерланди/ Велика Британія	Паливна промисловість	322 560	97 000
3	BP plc	Велика Британія	Паливна промисловість	272 262	79 700
7	Total SA	Франція	Паливна промисловість	192 034	92 855
14	ArcelorMittal	Люксембург	Металургія	130 904	262 832
16	Siemens AG	Німеччина	Електроніка	139 939	405 000
18	Anheuser-Busch InBev NV	Бельгія/ Нідерланди	Харчова промисловість	114 342	114 313
54	Unilever PLC	Нідерланди/ Велика Британія	Диверсифікована	55 007	165 000
62	British American Tobacco PLC	Велика Британія	Харчова промисловість	43 613	92 285
66	Koninklijke Philips Electronics NV	Нідерланди	Електроніка	43 117	119 001
67	Deutsche Post AG	Німеччина	Транспорт	50 458	424 686
68	AstraZeneca PLC	Велика Британія	Фармацевтика	56 127	61 700
70	SABMiller PLC	Велика Британія	Харчова промисловість	39 108	70 131
71	ThyssenKrupp AG	Нідерланди	Металургія	59 488	187 495
83	Sanofi-Aventis SA	Франція	Фармацевтика	113 928	101 575
85	WPP PLC	Велика Британія	Ділові послуги	38 111	101 387
86	Linde AG	Нідерланди	Хімічна промисловість	35 927	48 430
89	Renault SA	Франція	Автомобіле-будування	93 676	122 615
97	Pernod-Ricard SA	Франція	Харчова промисловість	33 264	18 453
Фінансові ТНК					
2	BNP Paribas	Франція		2 670 738	205 348
3	HSBC Holdings PLC	Велика Британія		2 454 689	302 327
4	Allianz SE	Нідерланди		835 301	151 338
8	Deutsche Bank AG	Нідерланди		2 547 065	102 062
10	Axa	Франція		977 927	102 957
12	Credit Agricole SA	Франція		2 280 053	87 520
15	ING Groep NV	Нідерланди		1 784 390	107 106
39	Commerzbank AG	Німеччина		1 008 196	50 489
41	Prudential PLC	Велика Британія		406 623	25 992
49	DZ Bank AG	Німеччина		512 538	26 800

Джерело: UNCTAD World Investment Report 2012 - www.unctad.org [2]

Зазначене дає підстави стверджувати, що вітчизняна економіка характеризується високим рівнем інвестиційної привабливості, що обумовило значні обсяги прямих іноземних інвестицій, спрямованих в різні її сфери. На нашу думку, на сьогодні галузева структура іноземного інвестування вимагає оптимізації з метою уникнення надмірної концентрації іноземного капіталу зокрема у сфері фінансових та ділових послуг, а також активізації інвестиційних потоків у розбудову транспортної інфраструктури та розвиток сфери наукоємних галузей економіки.

Одним з найбільш позитивних наслідків впливу європейських коштів в економіку України є створення в Україні нових робочих місць. Так, за даними звіту аудиторської компанії Ернст енд Янгс про прямі іноземні інвестиції в Україну за 2012 рік, протягом 2006 — 2010 рр. завдяки європейським інвестиціям в Україні було створено 7487 робочих місць. За результатами звітного року в Україні було створено додатково 1150 робочих місць, що є, на нашу думку, одним з найбільш позитивних напрямів впливу європейського інвестування на економіку України. Найбільше робочих місць протягом звітного періоду було створено у автомобілебудуванні (2030 робочих місць), на яке припадало усього 3% загальної кількості інвестиційних проектів, та у харчовій сфері (1895 місць), на яку припадало лише 7% проектів з інвестування, що проводилися в Україні [3].

Найменша кількість робочих місць була створена у сфері ділових послуг та страхування (14 та 25 відповідно), при тому, що на них припало по 7% обсягу інвестицій в Україну (табл. 2). Зазначене свідчить про неоднаковий соціальний ефект іноземного інвестування та вказує на доцільність створення в Україні у перспективі нормативів, що зобов'язуватимуть зарубіжних інвесторів створювати одне робоче місце при вкладенні у вітчизняну економіку визначеної суми коштів. З огляду на те, що частина європейських інвестицій в Україну має вітчизняне коріння, такі дії справляють позитивний ефект на вітчизняну економіку.

Завдяки інвестуванню з країн Європейського Союзу відбувається трансфер технологій в Україну: підвищується рівень технічного оснащення вітчизняних виробничих підприємств, управлінці знайомляться з новими технологіями ведення бізнесу. Підвищується рівень знання

європейських мов у працівників транснаціональних корпорацій, а також студентів, що прагнуть обійняти посади у філіалах зарубіжних підприємств. Зазначене свідчить про наявність низки позитивних ефектів вливання європейського капіталу у вітчизняну економіку.

Таблиця 2. Кількість створених робочих місць в основних галузях-реципієнтах європейських інвестицій у 2006- 2010 рр.

Сектор економіки	Кількість проектів	Частка у загальній кількості, %	Кількість створених робочих місць
Фінансові послуги	24	13	590
Логістика	17	10	361
Харчова промисловість	16	9	1895
Страховання	13	7	40025
Неметалічна мінеральна продукція	13	7	14400
Ділові послуги	12	7	20214
Інформаційні послуги	10	6	133202
Металургія	6	3	133
Автомобільна промисловість	6	3	2030
Інші	61	34	1837
Усього	178	100	7487

Джерело: Ernst and Young European Investment Monitor, 2011

До плюсів європейського інвестування можна віднести також те, що більшість потоків капіталу спрямовуються в Україну від транснаціональних корпорацій, що у цілому є надійними інвесторами. Продукція, що виробляється в Україні на підприємствах, що є філіалами ТНК, відповідає вимогам до якості, розробленим в економічно розвинутих країнах. Філіали ТНК зазвичай характеризуються впровадженням демократичних норм управління, які можна вважати орієнтиром для всіх підприємств країни. Необхідно зауважити також, що саме ТНК зазвичай привносять в економіку інформаційні технології, і отже виступають стимулятором науково-технічного прогресу в країнах реципієнтах інвестицій.

Одним з основних чинників, що обумовлює гальмування прямого іноземного інвестування у вітчизняну економіку, є значна бюрократизованість та тінізація вітчизняного бізнесу. Про це переконливо свідчить динаміка Індексу економічної свободи, який виступає одним з основних індикаторів інвестиційної привабливості країни для зарубіжних інвесторів. Таким чином, до основних напрямів активізації іноземного інвестування в Україну можна віднести: удосконалення

податкової системи, зниження рівня тінізації економіки, підвищення рівня захисту інвесторів, спрощення процедури реєстрації бізнесу, удосконалення зовнішньоторговельного законодавства, підвищення ефективності функціонування банківської сфери.

Підвищенню інвестиційної привабливості України для європейських інвесторів сприятиме також удосконалення основ інноваційної політики як базису розвитку національного господарства на якісній основі. Необхідно створити та імплементувати механізми стимулювання впровадження інновацій у виробничі процеси промислових підприємств, що дасть змогу підвищити їх інноваційну активність і сприятиме поєднанню інтелектуального та виробничого капіталів та впровадженню науково-інноваційних відносин у виробничу сферу [8].

На інвестиційній привабливості України позитивно позначиться розвиток механізмів фінансової підтримки впровадження інновацій, зокрема технологічних, промисловими підприємствами у виробничу діяльність, що стануть базою для зміни усієї технологічної основи виробництва та сприятимуть інтелектуалізації виробничої діяльності. На нашу думку, удосконалення інноваційної політики сприятиме залученню інвестицій у ті сфери української економіки, що покликані стати локомотивом зростання та розвитку у довгостроковій перспективі.

Висновки. Таким чином, здійснений аналіз дає підстави стверджувати, що на сьогодні країни Європейського Союзу є основними донорами інвестицій для вітчизняних підприємств, при чому серед наслідків європейського інвестування у вітчизняну економіку переважають позитивні, що носять не лише економічний, а й соціальний характер. Щодо негативних наслідків, то найбільш відчутними вони є фінансовій сфері, де концентрація іноземного капіталу є найбільшою, а отже формується загроза надмірної залежності України від економік третіх країн, що протирічить національним економічним інтересам. З огляду на це, розвиток інвестиційних зв'язків України та ЄС на посткризовому етапі має формуватися на засадах взаємовигідності та забезпечення національних стратегічних інтересів усіх учасників.

Поряд з доцільністю контролю за іноземними інвестиціями у фінансовій сфері, на етапі посткризового відновлення вітчизняної економіки нагальною є проблема вдосконалення інвестиційного клімату

для залучення європейських інвестицій у реальний сектор вітчизняної економіки. Здійснений аналіз засвідчив, що підвищення інвестиційної привабливості української економіки має здійснюватися на засадах комплексності, оскільки одиничні заходи не дозволять Україні досягти поставлених перед нею цілей. Підвищення рівня інвестиційної привабливості має базуватися на проведенні не поточних, а стратегічних заходів, орієнтованих на поступовий перехід до нової парадигми ведення бізнесу.

Базовими напрямками підвищення інвестиційної привабливості України є зниження рівня корумпованості влади та бізнесу, зменшення рівня бюрократизації (у сфері реєстрації бізнесу, при здійсненні експортно-імпортних операцій, при сплаті податків), визначення пріоритетних напрямів залучення іноземних інвестицій та граничного рівня інвестиційної відкритості економіки, гарантування іноземним інвесторам їх прав при веденні бізнесу в Україні. На наш погляд, реалізація запропонованих заходів сприятиме покращенню інвестиційного клімату в Україні та активізації іноземного інвестування з країн Європейського Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
2. UNCTAD World Investment Report 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.unctad.org
3. Ernst and Young European Investment Monitor [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eyeim.com/press.htm>
4. Сайт «Doing Business» Світового Банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.doingbusiness.org/>.
5. Інвестиційна діяльність в Україні в умовах виходу з кризи / В.С. Марцин // Пробл. науки. — 2011. — N 9. — С. 2-8.
6. Катан Л.І. Фінансові аспекти іноземного інвестування // Экономика и управление. – 2006. – № 2-3. – С. 26-29.
7. Інвестиційні можливості в Україні: рамкові умови. Міністерство закордонних справ: офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/50438.ht>
8. Іноземні інвестиції в Україні в умовах кризи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://new-politic.at.ua/publ/12-1-0-10>].